

Катюк Я.Л. Психолого-андрагогічні умови розвитку професійної компетентності працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації / Я.Л.Катюк // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; редкол. : О.Л.Ануфрієва (та ін). – Вип. 12(25). – К., 2015. – С. 80-90. ISSN 2218-7650

УДК 371.398

Катюк Ярослава Леонідівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і освіти
дорослих ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти»

**ПСИХОЛОГО-АНДРАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МЕТОДИЧНИХ
СЛУЖБ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

Анотація. Стаття присвячена аналізу психолого-андрагогічних умов розвитку професійної компетентності працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації. Розглянуто поняття «андрагогічної компетентності». Обґрунтовано професійну позицію андрагога в системі підвищення кваліфікації як недирективну форму допомоги, спрямовану на стимулювання механізмів саморозвитку і активізацію власних ресурсів категорії методичних працівників. Виокремлено завдання психолого-андрагогічного супроводу працівників методичних служб в процесі підвищення кваліфікації.

Освітній процес курсів підвищення кваліфікації розглянуто з позиції динамічної системи взаємодії дорослих слухачів як суб'єктів навчання і команди викладачів-андрагогів, які виконують фасилітативні та тьюторські функції в освітньому середовищі, створеному на основі особистісно-орієнтованого, андрагогічного, діяльнісного підходів.

Ключові слова: андрагог, психолого-андрагогічний супровід, андрагогічна компетентність, стимулювання навчання дорослих, командний підхід, взаємонавчання.

Катюк Ярослава Леонидовна

**ПСИХОЛОГО-АНДРАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ РАБОТНИКОВ
МЕТОДИЧЕСКИХ СЛУЖБ В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ
КВАЛИФИКАЦІЇ**

Аннотация. Статья посвящена анализу психолого-андрагогических условий развития профессиональной компетентности работников методических служб в процессе повышения квалификации. Рассмотрено понятие «андрагогической компетентности». Обосновано профессиональную позицию андрагога в системе повышения квалификации как недирективную форму помощи, которая способствует стимулированию механизмов саморазвития и активизации собственных ресурсов категории методических работников. Выделены задания психолого-андрагогического сопровождения работников методических служб в процессе повышения квалификации.

Образовательный процесс курсов повышения квалификации рассмотрен как открытая динамическая система взаимодействия взрослых слушателей как субъектов обучения и команды преподавателей-андрагогов, которые исполняют фасилитативные и тьюторские функции в образовательной среде, созданной на основе личностно-ориентированного, андрагогического подходов.

Ключевые слова: андрагог, психолого-андрагогическое сопровождение, андрагогическая компетентность, стимулирование обучения взрослых, командный подход, взаимообучение.

Katiuk Yaroslava

**PSYCHOLOGICAL-ANDRAGOGICAL CONDITIONS OF
PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF**

METHODOLOGICAL SERVICE EMPLOYEES IN A PROCESS OF ADVANCED TRAINING

Abstract. This article analyzes the psychological-andragogical conditions of professional competence development of methodological service employees in a process of advanced training. The concept of "andragogical competence" is reviewed in it. A professional position of andragog in the system of training as nondirective form of assistance aimed at promoting self-development and activation of mechanisms of own resources of a category of teaching staff is justified here. The objectives of psychological and andragogical support during training are distinguished in this article.

The educational process of advanced training courses is seen as an open dynamic system of interaction between adult students as subjects of learning and a team of teachers-andragogs performing facilitative and tutorial functions in the educational environment, created on the base of student-centered, andragogical, active approaches.

Key words: *andragog, psychological-andragogical support, andragogical competence, promotion of adult learning, team approach, mutual learning.*

Постановка проблеми

Система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є ланкою неперервної освіти і спрямована на розвиток професійної компетентності освітян. Працівники методичних служб навчаються на курсах підвищення кваліфікації, щоб розвинути професіоналізм у контексті науково-методичної роботи, андрагогічну компетентність, розвинути здатність до самоосвіти і, зрештою, вирішити свої професійні проблеми.

Комфортне самовідчуття методиста в процесі підвищення кваліфікації, задоволеність його власної освітньої діяльності, урахування особливостей методичних працівників як дорослих суб'єктів неперервної освіти і саморозвитку можливе за умов психолого-андрагогічного супроводу професійно-освітньої діяльності методистів.

Актуальність теми дослідження. Методична служба розглядається як методичний сервіс для педагога, а методична діяльність – як взаємодія методиста з педагогічними працівниками. Педагогу, насамперед, потрібен методист-андрагог, методист-фасилітатор, який сприятиме його професійно-особистісному зростанню.

У зв'язку зі зростанням ролі методичних служб у забезпеченні інноваційних процесів у професійній освіті активізуються дослідження в галузі змістової діяльності і професіоналізму працівників методичної служби, розвитку їх професійної компетентності.

У чому ж полягає компетентність сучасного методиста? Розвиток яких ключових компетентностей потребує методист? І головне – за яких умов можна розвивати професійну компетентність працівників методичної служби в процесі підвищення кваліфікації? Ми розглянемо в статті варіанти вирішення зазначених проблем і окреслимо концепцію їх можливої реалізації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вітчизняні і зарубіжні науковці широко займаються проблемами освіти дорослих: методологічні засади андрагогіки (К. Гріффін, С. Змеєв, Г. Куйперс, Л. Лесохіна, І. Лордж, Ф. Рейс); особливості викладання в процесі навчання дорослих (Г. Балл, О. Буренкова, Е. Джонс, В. Дьяченко, А. Леонтьєв, Н. Лем та ін.); підготовка викладачів до навчання дорослих (Л. Алексєєва, С. Вершловський, Н. Гайдук, С. Грабовський, Дж. Лінч та ін.); проблеми реформування та розвитку післядипломної педагогічної освіти (О. Бондарчук, М. Дробоход, А. Нікуліна, В. Олійник, Т.Сорочан, Є. Чернишова та ін.); дидактичні аспекти післядипломної педагогічної освіти (Н. Балик, В. Буренко, А. Зубко, В. Пуцов, М. Скрипник та інші); розвиток та вдосконалення особистісних якостей педагогічних працівників у системі післядипломної освіти (В. Арешонков, Г. Балл, С. Болсун, В. Вітюк, О. Бондарчук, П. Лушин та ін.).

Між тим проблема розкриття психолого-андрагогічних умов розвитку професійної компетентності методиста досі залишається не достатньо дослідженою в сучасному освітньому просторі.

Мета статті – розкриття психолого-андрагогічних умов розвитку професійної компетентності працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу

У контексті всебічного розвитку України визначна роль належить педагогічним працівникам, оскільки саме вони реалізують державну політику з питань інтелектуального і духовного потенціалу нації, вітчизняної науки і відповідають за накопичення культурного надбання.

Ключову роль у цих процесах займає посада працівника методичної служби, який виступає з'єднувальною ланкою між педагогами і адміністрацією.

Працівники системи методичної служби виступають мультифункціональними фахівцями у сфері освіти. Сучасний методист – це «учитель вчителів» (андрагог), творчий організатор, певною мірою управлінець, який повинен володіти лідерськими якостями³. Власне високий рівень розвитку професійної компетентності працівника методичної служби є важливою умовою забезпечення ефективності навчально-виховного процесу. Постійне вдосконалення професіоналізму працівників методичних служб обумовлено неперервним розвитком освітнього простору: упровадження сучасних форм, технологій, методів навчання вимагає від методиста

---

³ Василевская Е.В. Модель методиста-профессионала в образовательном учреждении [Электронный ресурс] / Е.В.Василевская. Режим доступа : http://consul.apkpro.ru/index.php?option=com_fireboard&func=view&catid=31&id=57&Itemid=52#57

інноваційного мислення, використання додаткових ресурсів, гнучкості, мобільності й оперативності у пошуку необхідної інформації.

Теоретичні результати аналізу правової документації з питань освіти, наукових досліджень, досвіду практиків показують, що заклади післядипломної педагогічної освіти використовують сучасні парадигми компетентнісного підходу в навчальній діяльності. Це означає, що наскрізним завданням системи підвищення кваліфікації виступає розвиток професійної компетентності педагогічних працівників.

Компетентність методиста розглядається як самостійна здатність до дії. Серед ключових компетентностей працівників методичних служб виокремлюються наступні (на прикладі категорії методистів РМК з мов і літератур, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»)¹⁰:

соціокультурна компетентність: здатність до реалізації методичних, аксіологічних основ та індивідуально-креативного смислу професійної діяльності, адаптуватися до основних модернізаційних процесів загальносуспільного значення, удосконалювати загальну культуру, мовленнєву культуру, налагоджувати зв'язки з освітніми організаціями, соціальними службами щодо покращення умов професійного зростання педагогічних працівників;

здоров'язберезувальна компетентність: здатність організовувати діяльність методичної служби відповідно до новітніх підходів менеджменту в освіті відповідно до вимог безпеки життєдіяльності та використовуючи здоров'язберігаючі технології, керуючись нормативно-правовими документами, організаційно-фінансованими можливостями РМК;

---

¹⁰ Навчально-методичне забезпечення підвищення кваліфікації слухачів за напрямком "Працівники методичних служб" : навчально-методичне видання / В.В.Дивак, Я.Л.Катюк, В.І.Пуцов, М.І.Скрипник та інші; за наук. ред. Ващенко Л.М. – К., 2013. – 206 с.

психологічна компетентність: здатність до співпраці, самореалізації та самовизначення, толерантної взаємодії, спілкування, соціальної діяльності, до регулювання та стимулювання професійного зростання удосконалення особистісних якостей, попередження професійного стресу та професійного «вигорання»;

інформаційно-комунікаційна компетентність: здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності; розвивати зацікавленість у засвоєнні методик використання у професійній діяльності сучасних інформаційно-комунікативних технологій європейської якості; розвивати активний інтерес до можливостей дистанційного навчання, практики використання його технологій тощо;

предметно-діяльнісна компетентність: здатність до розробки інформаційно-методичного супроводу навчально-виховної діяльності, науково-методичної підтримки інноваційної діяльності в освітній галузі; забезпечувати підвищення рівня володіння педагогами інноваційними технологіями предметного навчання (мова і література); уміння керувати якістю предметного вивчення мов і літератур; володіння технологіями викладання мов і літератур; здатність до прогнозування, здійснення педагогічної експертизи в освітній галузі; здатність проектувати зміст практичних вмінь і навичок особистості на основі системного підходу та мотиваційних стратегій навчання професійних проблем та моніторинг професійного зростання педагогічних працівників.

Важливою запорукою розвитку професійної компетентності працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації є створення психолого-андрагогічних умов.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття педагогічного супроводу трактується як створення сприятливих умов, безпечного

середовища, необхідних для розвитку і саморозвитку особистості; розкриття і реалізації її внутрішніх сил; формування здатності до самостійних дій і вільного вибору. Зрештою, педагогічний супровід асоціюється з постаттю андрагога, його допомогою у професійному вдосконаленні особистості.

Психолого-андрагогічний супровід методичних працівників у процесі підвищення кваліфікації – це створення сприятливих умов, освітнього середовища, які відповідають особливостям дорослих як суб'єктів освіти; це підтримка освітньої ініціативи методичних працівників, надання допомоги у вирішенні особистісних і професійних проблем, сприяння творчій самореалізації методиста⁸.

Позицію андрагога в системі підвищення кваліфікації можна визначити як недирективну форму допомоги, спрямовану на стимулювання механізмів саморозвитку і активізацію власних ресурсів категорії методичних працівників. Надання слухачам курсів підвищення кваліфікації інструментів для адекватної професійної самооцінки та усвідомлення своїх професійних проблем; використання власних резервів для самоосвіти і вирішення професійно важливих завдань.

Науковці виокремлюють такі завдання психолого-андрагогічного супроводу в процесі підвищення кваліфікації⁴:

- психолого-андрагогічна діагностика працівників методичних служб на курсах підвищення кваліфікації;
- створення такого освітнього середовища, яке забезпечувало б індивідуальність, гнучкість і адаптивність навчання методичних працівників, високий рівень їх самостійності в освітньому просторі курсів підвищення

---

⁸ Котиев А. Технология психологического сопровождения / А. Котиев [Электронный ресурс] / А. Котиев. Режим доступа : http://www.pmuc.ru/j_ornal/number_14/kotiev.htm.

⁴ Вершловский С. Г. Общее образование взрослых. Стимулы и мотивы / С. Г. Вершловский. М. : Педагогика, 1987. – 183 с.

кваліфікації, у тому числі, здатність до самоосвітньої діяльності упродовж дистанційного етапу навчання;

- розвиток у методичних працівників здатності до самовизначення, самооцінки, потреби в неперервній професійній освіті і саморозвитку; створення умов для індивідуального навчання;

- сприяння у вирішенні актуальних завдань професійного саморозвитку працівників методичних служб.

Для успішної реалізації розвитку професійної компетентності працівників методичних служб на курсах підвищення кваліфікації слід дотримуватись психолого-андрагогічних умов. *Першою з таких умов є андрагогічна компетентність* викладачів системи підвищення кваліфікації (по-суті, андрагога), методистів кафедр, кураторів-тьюторів навчальних груп, які безпосередньо взаємодіють з дорослими слухачами.

У свою чергу, працівники методичних служб мають принципові відмінності від категорії студентства. Так, при організації освіти дорослих слід урахувати такі особливості дорослих слухачів:

- здатність дорослого слухача взяти на себе відповідальність на власне навчання (підвищення кваліфікації) і на рівні з викладачем-андрагогом визначати мету, зміст, види підвищення кваліфікації, місце і терміни своєї освіти;

- великий професійний і соціальний досвід, набутий слухачами і який може бути використаний викладачем-андрагогом як джерело навчання;

- сімейні, соціальні та професійні зобов'язання слухачів курсів підвищення кваліфікації (іноді негативно впливають на продуктивність його навчання);

- специфічні стимули і труднощі участі в процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації: методичні працівники навчаються задля вирішення

конкретних професійних проблем; їх навчальна діяльність значною мірою обумовлена часовими (важко приділити час особливо на дистанційному етапі навчання через надмірну професійну завантаженість), просторовими, професійними, соціальними чинниками (професійні та особистісні труднощі, які заважають навчатись тощо); дорослі слухачі мають свої цінності, стереотипи, яким андрагогу, зазвичай, важко протистояти⁶.

Урахування особливостей працівників методичних служб як дорослих слухачів у процесі підвищення кваліфікації має на меті перехід взаємовідносин від позиції «учитель-учень» до позиції «професіонал-професіонал». Таке навчання має ставати взаємонавчанням на курсах підвищення кваліфікації; має робитись уклін до партнерських відносин між андрагогом і слухачами курсів, використання життєвого і професійного досвіду слухачів.

Андрагогічна компетентність виступає як сукупність взаємопов'язаних ціннісно-сміслових орієнтацій, психолого-андрагогічних знань, умінь, досвіду, якостей викладача системи післядипломної педагогічної освіти, що дозволяють ефективно здійснювати андрагогічну взаємодію з дорослими слухачами з метою їх професійно-особистісного вдосконалення.

Андрагогічна компетентність викладача передбачає оволодіння ним нових професійних ролей, які сприятимуть створенню особливих відносин зі слухачами (як куратор-тьютор, фасилітатор, консультант тощо); вдале використання активних методів навчання, спрямованих на розвиток ініціативи та відповідальності категорії методичних працівників, можливості для самовизначення і творчої самореалізації, розвиток навичок самоосвітньої діяльності, особливо на дистанційному етапі навчання.

---

⁶ Змеев С. И. Андрагогика : основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.

Другою умовою є стимулювання навчання дорослих слухачів як чинник їх особистісного і професійного самовдосконалення.

Мотивацію особистості дорослого можна розглядати не тільки як сукупність певних спонукальних причин наших дій, але і як процес розгортання активності індивіда у часі, від початку до завершення. Дорослим необхідно у порівняно короткий термін засвоїти надійні та ефективні засоби вирішення професійних задач. При цьому, вони є носіями соціального досвіду, мають сформовану систему цінностей, власну думку. Доросла людина сама організує своє життя, сама приймає рішення, а навчання виступає самоосвітньою діяльністю. Зовнішні мотиватори у класичному вигляді (отримання оцінок, заохочення, покарання) для дорослої людини уже неактуальні. Перше місце посідає внутрішня мотивація, заснована на розумінні значущості навчального змісту. Внутрішня мотивація дорослого буває трьох типів: утилітарна мотивація, мотивація престижу і мотивація «знання заради знання». Утилітарна мотивація супроводжується соціально-професійною практикою людини, прагненням удосконалити практику. Мотивація престижу – задоволення від отримання знань, задоволення від самовдосконалення. Отримання знань заради знань – накопичення певного пізнання у вигляді навчання¹¹.

Але, якщо внутрішня мотивація недостатня, - тоді слід застосовувати стимули навчання дорослих. Тим більш, що часто початкове стимулювання спричиняє і формування необхідних мотивів, появу мотивації.

Роль стимулів у діяльності і навчанні настільки значна, що на заході існує навіть спеціальний психологічний напрямок – біхевіоризм, який зводить будь-яку діяльність до формули “стимул-реакція”. Тобто будь-яка дія це лише реакція на зовнішній подразник, ситуацію – стимул, і достатньо

---

¹¹ Чайка В.М. Основи дидактики [Електронний ресурс] / В.М. Чайка. Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10611207/pedagogika/metodi_stimulyvannya_motivatsiyi_navchalno-piznavalnoyi_diyalnosti_uchniv

лише чітко встановити, яку реакцію викликає той чи інший стимул, щоб можна було ефективно управляти людиною, пред'являючи їй стимули у необхідній послідовності.

Професійний, особистий досвід, досвід навчальної діяльності часто впливає на навчання дорослих. При навчанні дорослих існує дві проблеми: з одного боку, у дорослого з'являються внутрішні установки щодо отримання знань, з іншого боку – вони або зникають, або розвиваються залежно від особливостей організації навчання і ступеня отримання задоволення від такого навчання⁴.

Третьою умовою ефективного психолого-андрагогічного супроводу працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації є організація спільної діагностичної, проектувальної, виконавчої та рефлексивної діяльності суб'єктів освітньої взаємодії (андрагога і працівника методичної служби як слухача курсів), що забезпечує підтримку освітніх ініціатив.

Для забезпечення цієї умови необхідні такі заходи: створення різноманітного освітнього середовища (як системи впливу, умов і можливостей для розвитку особистості методиста), яке б забезпечувало гнучкість та варіативність навчання (можливість вибору форм і засобів навчання: тем практичних і семінарських занять, «круглих столів» і тематичних дискусій, тематики випускних робіт – виходячи з професійних та особистісних потреб слухачів; можливість вибору форм презентації самостійно отриманих завдань)⁵. Такі заходи якнайкраще можна використовувати на дистанційному етапі навчання, коли слухачі навчаються у веб-класах і спільно з куратором-тьютором групи дійсно

---

⁴ Вершловский С. Г. Общее образование взрослых. Стимулы и мотивы / С. Г. Вершловский. М. : Педагогика, 1987. – 183 с.

⁵ Жук А. И. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов : учеб.-метод пособие / А. И. Жук, Н. Н. Кошель. 2-е изд. – Минск: Аверсэв, 2004. – 336 с.

можуть планувати варіативність практичних завдань, тематику (професійних форумів, наприклад), спільно обирати строки здачі модульного контролю тощо (на прикладі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»).

Освітнє середовище, окрім учасників освітньої взаємодії зі своїми цінностями, установками, можливостями, інтересами, здібностями, моделями професійної діяльності, - включає змістове поле взаємодії (психолого-педагогічне, загальнокультурне, професійне рефлексивне); просторові рамки взаємодії; психологічну атмосферу, у якій відбувається освітня взаємодія; освітні засоби на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (електронні посібники, бібліотечний фонд, навчальне середовище веб-класу, інтернет-ресурси тощо).

Четвертою умовою є командний підхід у здійсненні психолого-андрагогічного супроводу. Розвиваючий та освітній ефект психолого-андрагогічного супроводу залежить від чіткої організації та взаємодії всієї команди науково-педагогічних працівників, кураторів-тьюторів, методистів, які працюють з категорією працівників методичних служб, у тому числі, на дистанційному етапі навчання та забезпечують їх науково-методичною і тьюторською підтримкою⁷. А це можливо лише на основі спільно розробленої моделі психолого-андрагогічного супроводу.

Таким чином, освітній процес курсів підвищення кваліфікації за умов психолого-андрагогічного супроводу працівників методичних служб розглядається як відкрита динамічна система взаємодії дорослих слухачів як суб'єктів освітнього процесу і команди викладачів-андрагогів, які виконують фасилітативні та тьюторські функції в освітньому середовищі, створеному на основі особистісно-орієнтованого, андрагогічного, діяльнісного підходів.

---

⁷ Карамушка Л.М., Філь О.А. Формування конкурентноздатної управлінської команди як інноваційний напрям управління освітніми організаціями / Л.М.Карамушка, О.А.Філь // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. – № 1. – С. 82-91.

Висновки

Реалізація психолого-андрагогічного супроводу працівників методичних служб у процесі підвищення кваліфікації дозволяє створити освітній процес цікавішим, формувати мотивацію методичних працівників до професійної рефлексії та саморефлексії, неперервної професійної освіти і самоосвіти; забезпечує особистісний та професійний розвиток працівників методичних служб; опанування ними нових способів професійної діяльності; подолання професійних труднощів; зростання їх творчої активності в професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Актуальним у подальшому вбачається детальне дослідження психологічних особливостей навчання дорослих у процесі підвищення кваліфікації та вплив емоційного комфорту під час навчання на розвиток їх професійної самосвідомості. Потребують подальшого вивчення психологічні чинники сприяння розвитку професійної самосвідомості працівників методичних служб, у тому числі, і в умовах дистанційної форми навчання як провідної.

Список використаних джерел

1. Бабун Р. В. Работа со взрослой аудиторией : методические рекомендации для преподавателя / Р. В. Бабун. 2-е изд. – Новокузнецк : ИПК, 2002. – 54 с.
2. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинта : Наука, 1998. – 168 с.
3. Василевская Е.В. Модель методиста-профессионала в образовательном учреждении [Электронный ресурс] / Е.В.Василевская.

